

Médea és Lady Macbeth, Lear király és a Haramiák társadalom ellen lázadó hőse: íme, ezek a részben Schiller nyomán idézett példák, részben a maga kedvelt figurái. A színpadi hatás titkait kereste, s a színházat Schillerrel együtt, de Sulzertől sem függetlenül „morális” intézménynek látta, amely a jobb nemzeti erkölcs nevelője, a nemes érzések, köztük a hazaszeretet buzdítója lehet. A további kutatás majd pontosabbá teheti, illetve helyreigazíthatja Orosz László tételét: „Schiller dramaturgiai nézeteinek is nagy volt a tekintélyük Magyarországon; a második pesti társulat egyik vezető színésze, Benke József az ő egyik tanulmányának fordításával agitált a magyar színjátszás mellett, s Katona is említi majd egyik versében, hogy jogász- és drámaírótságával, Bárány Boldizsárral „a Schillereket” csodálta.” (Katona József. Bp. 1974. 20.) Csakhogy – s ezt lényegesenkinéltekintjük Katona drámaírói fejlődése, a Bánk bán változatainak alakulása szempontjából – Benke és Bárány nem ugyanazt a Schillert csodálta. Míg Katona első drámái, sőt a Bánk bán első változata még sokkal közelebb álltak a Sturm und Drang drámaírásából lecsapódott lovag- és rémdrámái természetéhez, a bűn és vétek riasztó bemutatásának szándékához, addig az ifjúkori schilleri drámaelmélettől már sokban eltérő érett Schiller felől közelíti meg a színjátékokat Bárány Boldizsár Rostája. Hogy itt milyen mérvű Benke szerepe, ezt talán éppen Kerényi kutatásai fogják felderíteni. Mint ahogy azt sem szabad elfelejtenünk, hogy mind Benke színészi-elméletírói pályafutására, mind Katona József drámaírására, színházi elképzeléseire az akkor jól működő, jó drámákat, operákat előadó, bécsi és prágai zenészeket és színészeket vendégzerepeltető pesti német színház is hatott, az ott előadott színművek, a színházban megvalósuló (s jórészt az ifflandi elképzeléseket közvetítő játéktípus, ilyen vagy olyan módon a pesti magyar színészet működését is alakította. De a kezdődő szerb színházi törekvéseket, Joakim Vujić fejlődéstörténetileg rendkívül jelentékeny tevékenységét sem választhatjuk el az 1810-es évek magyar színházi világtól (ezt Bor Kálmán dolgozatai bebizonyították!), s ez a német-magyar-szerb pest-budai színházi légkör a korabeli Pest-Buda egyik jellegzetes sajátossága. Másfelől azt hangsúlyozhatjuk, hogy a Benke által pregnánsan képviselt nézetek szerfölött kedveztek Kotzebue népszerűségének. S egyszer már szakítanunk kell azzal a nézettel, amely Kotzebue-ban csak ügyes drámagyártót, üres-felületes színpadi mestert lát.

Kotzebue – éppen a csak alakuló keletközép-európai színjátszásban – az értékesebb drámaírók, a közönséget nevelő alkotók, a divatos koreszméket tetszetős formában megjelenítő szerzők közé tartozott, akinek szomorú-érzékeny nézőjátékai, vígjátékai a keletközép-európai színjáték-típusok (pl. Kisfaludy Károly, J. K. Tyl, Zabłocki színjátékai) kifejlődésére hatottak, s a nemzeti drámaírás megvalósulásához lényeges ösztönzéssel járultak hozzá. Benke József elmélete a kotzebue-i színjátékot is igazolta, s Kotzebue páratlan magyar, szerb, stb. népszerűsége jelezte, hogy fejlődéstörténetileg Benkének volt igaza. Általában, Benke és Katona József viszonya (Katona schillerizálására, Iffland-fordítására gondolok) még jórészt felderítetlen. Sajnálatos, hogy a Jókaitól emlegetett Benke-jegyzeteket elvesztek vagy legalábbis lappanganak.

Fried István

Szirmai Károly: Szavak estéje, Válogatott tanulmányok, bírálatok és irodalompolitikai cikkek. Válogatta Benkő Ákos és Szirmai Endre. Az előszót Szirmai Endre írta. A szöveggondozás, a bevezető tanulmány és a jegyzetek Benkő Ákos munkája. A Szirmai Társaság és Archivumok kiadása, St. Gallen – Stuttgart – Sydney 1978. 501 l.

A kezünkben levő, izléses, szép könyv Szirmai Károly válogatott tanulmányait, bírálatait és irodalompolitikai cikkeit tartalmazza. Az író nevét Szirmai Endre és Benkő Ákos áldozatos feltáró és kiadó munkája révén most kezdi megismerni a szélesebb közvélemény is. Válogatott novelláinak három gyűjteménye (*A csend víziói*, 1965, *Muzsikáló messzeség*, 1968, *Falak, pusztá falak* 1970) törte meg a csendet és teremtett visszhangot Szirmai Károly művészetének. A novellista, ahogy az elesettek, az élet peremére szorultak szánja, az írásait belengő ború, a legjobb oroszokat juttatja eszünkbe.

A szerkesztő Szirmai Károly a nagy szerkesztők sorába tartozik, akik tudják tisztelni az értéket, jelentkezzék az a legszerényebb módon is. Egy évtizeden át volt a Kalangya szerkesztője, s ez az évtized: irodalomtörténet. Útnak indította a jugoszláviai magyar irodalom ama nemzedékét, amely azóta annyi figyelemreméltót alkotott prózában, versben. De átnézett a határon is, és fórumot adott Babits Mihálynak, Németh Lászlónak, Veres Péternek, hogy csak a három legnagyobb nevet írjuk ide. Ennek (illetve az ezt

megelőző és követő) évtizednek kritikai-tanulmány-bírálat dokumentumait – természeténél fogva ez a jól rendezett kötet, a Szavak estéje. Tanulmányok, megemlékezések az első nagy rész, benne a Szentleky Kornél munkásságát elemző, emlékéit idéző három írás. Irodalompolitikai cikkek, társadalom és kultúrpolitikai írások követik, közülük kiemelkedik a *Gondolattörődék a jugoszláviai magyar irodalomról és a Kalangyáról* című és a másik jugoszláviai folyóirattal, a *Hiddal* foglalkozó.

„Az igazi élet lassan, csendben munkálkodik, a vetés nem borul máról holnapra kalászbá. Ilyen a Kalangya élete is –”, olvashatjuk egyik szerkesztői számvető írásában, s ez kimondatlanul is ars poetica. Rokonszenves ez a hang, s a szavakból kibontakozó önarckép, mert a másokért, az ügyért élés munkál benne.

Szirmai Károly nagy szolgálatot tett a jugoszláviai magyar irodalom új nemzedéke felnevelésével az egyetemes magyar kultúrának is. Kritikáiból egy pallérozott, az irodalmat belülről értő olvasó hangját halljuk ki. Németh László Gyászáról olyan belső hallással és értéssel írt, ahogy itthon csak Illyés Gyula.

Novellái és a *Szavak estéje* címmel összefogott tanulmányai, cikkei (a *Kalangya* szerkesztői korszak dokumentumai) maradandó helyet biztosítanak Szirmai Károlynak irodalmunkban.

Varga József

Rajeczky Benjamin írásai. Bp. 1976. Zeneműkiadó 351 l.

A 75 éves zenetudóst köszöntő kötetről szóló rövid recenzióknak egyik célja az, hogy újból felhívja a figyelmet a hozzánk talán legközelállóbb társtudományunk, a zenetudományunk, – különösen a középkorral és az újkorral foglalkozó zenetörténetnek – nélkülözhetetlen adataira, kutatási módszerére. Seprődi János, Kodály Zoltán, Szabolcsi Bence neve fémjelzi azokat az eredményeket, melyeket részben már beleépítettünk szaktudományunk fundamentumába (strófászerkezeteink kialakulásának története, – a latin és magyar verselés összefüggése, – a versek dallamának és szövegének együttes vizsgálata, – az összehasonlító módszer alkalmazása stb.). Az öt fejezetből álló kötet még megközelítően sem tükrözi Rajeczky Benjamin tudományos kutatásainak egészét. Épp a fent említett okok miatt mi még jobban szűkíteni vagyunk kénytelenek a

kört, és elsősorban a minket érdeklő tanulmányokról adunk számot.

Az első fejezet a gregorián és népdal viszonyával foglalkozik. A laudák, himnuszok, sequentiák tüzetesebb vizsgálata új meglátásokhoz vezetett Rajeczkyt. A hazai kolostori kultúra és ezen keresztül a magyar népzeneire maradandó hatást gyakorolt a középkori ferences dallamkészlet. Mármost nem nevezhető véletlennek, hogy a több mint 100 sequentia-strófa közül 39-ben észlekedő tendencia érvényesül; mint ahogyan nem nevezhető véletlennek az sem, hogy már a XII. századtól az íves dallamvonal meghonosodott kincsünké vált. A nép igényének megfelelő zenei praxissal lehet ezt csak megokolni. (60 l.) A magyar másolók ízlése jól felismerhető és tetten érhető zenei relikviáink összehasonlítása révén. Pl. az Ulászló és a Bakócz érsek graduáléja között számtalan *lényeges* eltérés mutatható ki. Rajeczky Benjamin érvei perditőek: a délnémet-cseh eredetű dallamok (Ulászló-graduálé) sehogysem felelnek meg a másolónak, saját ízlését követte és változtatott rajtuk. Épp e variánsok analiziséből lehet következtetni a népdalhoz való viszony jellegére. A XIV. századi Szent István sequentia elemzése is alátámasztja Rajeczky ama megállapítását, hogy a külföldről jött „nyersanyagot” itthoni ízlés szerint alakították át kolostoraink magyar tollforgatói, akik egyúttal népünk sajátos ének- és zenevilágának szakavatottjai is voltak. Ezzel magyarázható, hogy a másoló, helyesebben a „formáló” ez utóbbi sequentia esetében a 3 sorosból 4 sorosat formált, méghozzá a hagyományos magyar kvintváltás alkalmazásával. – A Praefatio-dallamok körében végzett kutatásairól szóló tanulmányát Horváth Jánosnak helyesen meglátott, de eddig részletesen meg nem okolt észrevételével kezdi: „Az egyházi éneknek nemcsak dallama, hanem versalakja is hatott a nép ritmusérzékére.” (A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bp. 1931. 289. l.) Ezt a Rajeczky által „előlegezettnek” nevezett tételt igazolja a 107 – 119. lapon található, számtalan dokumentummal alátámasztott tanulmány. Konklúzió: „A magyar gyakorlat nem hasonlítható pl. sem az olaszhoz, sem a némethez” (118. l.). A Curia Romana vagy a külföldi szerzetesek stílusa nem talált Magyarországon követőre, még a Mátyás korabeli erős itáliai reneszánsz hatásra sem (118. l.).

A szintézis jegyében dolgozó reneszánsz kutatás számára is nélkülözhetetlenek azok az eredmények, melyeket Rajeczky írásai nyújtanak. Nemcsak az ausztriai, itáliai, lengyel kapcsola-